

Ogólna charakterystyka banków spółdzielczych we Francji

General Characteristics of Cooperative Banks in France

The author's subject is cooperative banking in France, especially the specific regulation of this type of banking. The author presents the elements of the creation of cooperative banks in France, the legal basis for the operation of cooperative banks, and the specific features that allowed cooperative banks in France to develop significantly. Many factors influenced the position of cooperative banks; among them, the elements of historical grounding on the market, the flexibility of banking, modernization, and adaptation to the national economic policy can be distinguished. In the policy of cooperative banking, the French doctrine emphasizes the values of the social economy, ethics, responsibility, participation of parties, solidarity, and proximity to the client. In cooperative banking, the emphasis is on cooperation, mutual assistance, and solidarity (collaboration, entraide, solidarité).

Mariola Lemonnier

*doktor habilitowany nauk prawnych
profesor Uniwersytetu Łódzkiego*

ORCID – 0000-0003-3277-9568

e-mail: marlemon@interia.pl

Słowa kluczowe:

prawo spółdzielcze we Francji, prawo francuskie, banki spółdzielcze

Key words:

cooperative law in France, French law, cooperative banks

<https://doi.org/10.36128/priw.vi44.652>

1. Wstęp

Tematem artykułu jest bankowość spółdzielcza we Francji z uwzględnieniem specyfiki regulacji tego typu bankowości. W artykule przedstawione zostały elementy historii powstania banków spółdzielczych we Francji, podstawy prawne funkcjonowania banków spółdzielczych i cechy specyficzne, które pozwoliły bankom spółdzielczym we Francji na istotny rozwój.

Sukces spółdzielczości we Francji jest wynikiem oddziaływania wielu czynników, wśród których można wyróżnić historyczne ugruntowanie pozycji na rynku finansowym, elastyczność bankowości spółdzielczej, jej nowoczesność i zdolność adaptacji do ogólnokrajowej polityki gospodarczej. We Francji wyróżnia się kilkanaście ogólnych

branż spółdzielczych¹. Są wśród nich spółdzielnie rolnicze, spółdzielnie pracy, „spółdzielnie wspólnych interesów” (SCIC)², spółdzielnie mieszkaniowe lokatorskie, mieszkaniowe własnościowe rzemieślnicze, rybackie, handlowe czyli kupieckie, spożywców, transportowe. Liczne są spółdzielnie szkolne, których jest ich ponad 45 tysięcy i one również przyczyniają się do sukcesu idei spółdzielczości³. Jednakże na szerszą uwagę zasługują formy spółdzielcze w bankowości, które przechodziły wiele różnych zmian historycznych, regulacyjnych i zarządczych⁴.

-
- 1 Krajowa Rada Spółdzielcza, *Spółdzielczość francuska w pigułce*. <https://www.krs.org.pl/dzialalnosc-miedzynarodowa/spoldzielczosc-w-unii-europejskiej/1217-spoldzielczosc-francuska-w-pigulce>. [dostęp: 1.02.2023].
  - 2 Spółdzielnia wspólnego interesu (La société coopérative d'intérêt collectif) jest spółdzielnią utworzoną w formie SARL, SAS lub SA ze zmiennym kapitałem, której celem, zgodnie z ustawą z 2001 r., która ustanowiła SCIC, jest „produkcja lub dostawa towarów i usług interesu zbiorowego, który ma charakter użyteczności społecznej”. Scic podlega kodeksowi handlowemu niezależnie od jego przedmiotu ze względu na jego formę (SARL, SAS lub SA) oraz ustawie z dnia 10 września 1947 r. Może dotyczyć wszystkich sektorów działalności, o ile zbiorowy interes jest uzasadniony projektem terytorialnym lub sektorowym, polegającym na niejednorodnym członkostwie (przestrzeganiu zasad spółdzielczych (1 osoba = 1 głos) i ograniczonej rentowności (obowiązek reinwestowania w działalność prawie wszystkich nadwyżek). Scic musi obejmować trzy rodzaje członkostwa - pracownicy Scic lub w przypadku braku pracowników producentów towarów lub usług, beneficjenci towarów i usług oferowanych przez spółdzielnię (dostawcy, mieszkańcy, itp.). Trzecia kategoria może być tworzona przez każdego innego rodzaju wspólnika, osobę fizyczną lub prawną prawa prywatnego lub publicznego, wnosząc wkład w działalność spółdzielni (np. firmy, stowarzyszenia, rzemieślnicy, wolontariusze, rolnicy, władze lokalne itp.). <https://bpifrance-creation.fr/encyclopedie/structures-juridiques/entreprendre-less/scic-societe-cooperative-dinteret-collectif>.
  - 3 Krajowa Rada Spółdzielcza, *Spółdzielczość francuska w pigułce*.
  - 4 Więcej o francuskim prawie spółdzielczym, Mariola Lemonnier, „Wybrane zagadnienia francuskiego prawa spółdzielczego na tle orzecznictwa Sądu Kasacyjnego (Cour de Cassation)” *Prawo i Więź*, nr 4 (2022): 73 i nast.

2. Ujęcie historyczne bankowości spółdzielczej

Bankowość spółdzielcza we Francji zajmuje ważne miejsce na rynku finansowym⁵. Przyczyny tego zjawiska są różne i wiążą się z nieprzerwaną obecnością banków spółdzielczych na rynku francuskim. Pierwsze banki spółdzielcze funkcjonowały już w XIX wieku. Caisse d'épargne (Kasa oszczędnościowa) została utworzona w 1818 r. w Paryżu, Banque Populaire w Angers powstał w 1878 roku, a obecnie jeden z wiodących banków, Crédit Mutuel, powstał w 1882 roku. Pierwszy Crédit Bank Agricole powstał w 1894 r.⁶.

2.1. Dwie koncepcje spółdzielczości bankowej

Dwa modele bankowości spółdzielczej, które wykształciły się w przeszłości na terytorium Europy miały wpływ na system spółdzielczości bankowej we Francji⁷. Oba modele miały różne cele społeczne i w pewnym sensie konkurowały ze sobą. Banki spółdzielcze oparte na modelach stworzonych przez FriedrichaWilhelma Raiffeisena i modelu Franza Hermanna Schulzkiego z Delitzsch od swoich początków przedstawiały zarówno różnice jak i podobieństwa⁸.

Raiffeisen w swoich działaniach dążył do walki z lichwą, ustanawiając w Alzacji-Mozeli model nadzoru kredytowego i gromadzenia oszczędności. Tak narodziły się pierwsze stowarzyszenia, zwane towarzystwami pomocy dla rolników, zaopatrujące ich w towary potrzebne do produkcji rolnej, dając im czas na zapłatę związaną z cyklem produkcji rolnej⁹.

-
- 5 Michael Abhervé, „Les banques coopératives, des banques comme les autres?” *Revue Projet*, nr 435 (2015): 73-79.
  - 6 Jean-Marie Thiveaud, „Les évolutions du système bancaire français de l'entre-deux-guerres à nos jours: Spécialisation, déspecialisation, concentration, concurrence” *Revue d'économie financière*, nr 39 (1997): 56.
  - 7 Por. Franciszek Skalniak, *Zarys historii polskiej spółdzielczości kredytowej* (Kraków: Akademia Ekonomiczna w Krakowie, 1992).
  - 8 Eugeniusz Gostomski, „Narodziny spółdzielczości kredytowej w Europie i rozwój banków spółdzielczych w Polsce”, [w:] *AWspółczesna bankowość spółdzielcza*, red. Anna Szelągowska (Warszawa: CeDeWu Platinum, 2012).
  - 9 Józefa Gniewek, „Misja i zasady spółdzielcze jako istotne czynniki rozwoju spółdzielczego sektora bankowego w Polsce” *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin. Sectio H, Oeconomia*, t. L (2016): 42 i nast. <http://oeconomia.annales.umcs.pl>. [dostęp: 16.02.2023]; D.K. Gajowiak, „Spółdzielczość bankowa w Polsce na tle wybranych spółdzielczych grup i systemów bankowych Unii Europejskiej” *Zeszyty*

Koncepcja spółdzielczości bankowej Schulzego (1850 rok) dała początek pierwszej w Niemczech organizacji kredytowej (*crédit populaire*), przeznaczonej przede wszystkim dla drobnomieszczaństwa¹⁰. Raiffeisen zapożyczył w swoim działaniu H. Schulzego pewne zasady dotyczące wzajemności, tworząc w 1862 r. pierwszy Fundusz Wzajemny (*Caisse mutuelle*)¹¹. Cechowało go przede wszystkim pożyczanie pieniędzy tylko członkom funduszu. W Funduszu Wzajemnym odpowiedzialność członków była nieograniczona, zarządzający byli wolontariuszami, a zasięg geograficzny celowo ograniczony.

Model spółdzielczości rolniczej Raiffeisena przeciwstawiał się kredytowi spółdzielczo-przemysłowemu opracowanemu przez Schulzego, który ustanowił strukturę zarządczą spółdzielni, w której dyrektorzy mogą być wynagradzani, a dywidendy redystrybuowane, co było nie do pomyślenia w logice wzajemności zastosowanej w modelu Raiffeisena. Tym niemniej, odpowiedzialność członków była w obu modelach nieograniczona. Punkty zbieżności i rozbieżności między dwoma modelami możemy odnaleźć w zasadach wzajemności, tj. budowania banku spółdzielczego przez i dla ludzi, którzy potrzebują finansowania¹². W modelu Raiffeisena dobroczynność chrześcijańska motywuje i popycha do wzajemnej pomocy; jej wspólne źródło (współpraca wzajemna, kooperatywa) stanowi podstawę działania. Niemniej, ponowne zawłaszczanie i ewolucja współdziałania, pozwala na osiąganie bardzo różnych celów społecznych. Aby stowarzyszenie Raiffeisena działało, oferuje ono rolnikom możliwość kupowania żywego inwentarza, a następnie sprzedawania go w zamian za długoterminową pożyczkę¹³. Aby zapewnić trwałość swojego projektu, musi znaleźć kapitał na sfinansowanie tych zakupów i gwarancję pożyczki. Rozwiązaniem jest gwarantowanie przez członków stowarzyszenia obciążenie ich własnego majątku. Sukces takiego rozwiązania jest bardzo szybki i zachęca lokalnych inwestorów do lokowania swoich oszczędności w banku spółdzielczym. Dążenie Raiffeisena do związania dłużników jest motorem powstania zasady, zgodnie z którą każdy, kto chce zaciągnąć pożyczkę w banku, musi być jego członkiem, a jego gwarantujący musi być wypłacalny. W centrum uwagi znajduje się wzajemna pomoc między członkami. W konsekwencji spółki oparte na tym modelu nie miały potrzeby posiadania

---

Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego, nr 8 (2009): 52-63.

- 10 Podmioty tworzone według tego modelu to „Vorschussverein”, „comptoirs d’avance”, czyli „kasy zaliczkowe”.
- 11 Pascale Moulevrier, *Le mutualisme bancaire* (Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2002), akapit 3-24.
- 12 Ibidem.
- 13 Określenie pożyczki w artykule użyte jest w ujęciu ekonomicznym nie będąc kwalifikacją prawną transakcji.

własnego kapitału (chyba, że było to wymagane przez prawo), a członkowie nie mogli kupować udziałów i czerpać korzyści z podmiotowości kapitałowej banku. Zyski były wykorzystane do wniosków o finansowanie zewnętrzne, a członkowie byli zobowiązani okazywać solidarność i pracować na zasadzie wolontariatu. Tej charakterystycznej cechy solidarności i bliskości społeczności lokalnej sprzyja bardzo lokalny rozwój gospodarki opartej na modelu Raiffeisena. Cecha ta wpłynęła również na nazwę tych banków, które określano rolniczymi spółdzielczymi kasami opartymi na zasadzie wzajemności (*crédit mutuel agricole*)¹⁴.

W modelu Schulzego występuje również wzajemne gwarantowanie. Członkami banku są robotnicy, drobne mieszczaństwo, ale zasada pozostaje ta sama – członkowie zobowiązują się do zagwarantowania pożyczki, aby zaspokoić wierzyciela. Towarzystwa zaciągają pożyczki od zewnętrznych wierzycieli, a następnie udzielają pożyczek swoim członkom, którzy są wspólnie odpowiedzialni za zadłużenie. Odpowiedzialność członków jest zatem również nieograniczona. Stowarzyszenia nazywane są w tłumaczeniu dosłownym „popularnymi bankami”, bankami powszechnymi (*banques populaires*). Oba modele mają na celu przede wszystkim promowanie dostępu do kredytu dla tych, którzy są z niego wykluczeni z powodu złej sytuacji ekonomicznej, spowodowanej ubóstwem. Punkty rozbieżności wynikają z odmiennej ewolucji obu modeli. Schulze wykorzystał elementy wynikające z zakładania i prowadzenia swoich „powszechnych banków” na wzór banków tradycyjnych. W rezultacie bliskość geograficzna członków jest bardziej ograniczeniem niż zaletą takiej bankowości. W ten sposób członkowie banków nie są zmuszani do kooperowania ani wzajemnego poznawania się, ale zadowalają się zapewnieniem gwarancji w przypadku naruszenia spłaty kredytu¹⁵.

Członkowie są współpracownikami zarówno w modelu Raiffeisena, jak i w modelu Schulzego. Rozróżnienia dokonuje się na poziomie ich udziału w kapitale. W rolniczych kasach wzajemnych Raiffeisena jedynym interesem członków jest osiągnięcie zysku umożliwiającego rentowność projektu w duchu braterskiej współpracy. Członkowie banków w modelu Schulzego byli zainteresowani kapitałem, szukając zysku, aby uzyskać dywidendę. Oznacza to chęć rozszerzenia geograficznego banków, która nie ogranicza się do jednego miejsca ani do osobistego poznania każdego członka spółdzielni.

Z tych dwóch struktur spółdzielczych poświęconych udzielaniu kredytu tym, którzy nie mogą uzyskać go od zwykłych banków, powstaje francuski model spółdzielczości bankowej.

14 Ibidem.

15 Ibidem.

2.2. Pojawienie się francuskiego ruchu oszczędnościowo-kredytowego

Za czasów Napoleona III w drugiej połowie XIX wieku ruch spółdzielczy pojawił się również we Francji. Pierwsze powstały powszechne kasy kredytowe (*caisses de crédit populaire*). Jednak wojna w 1870 r. i kryzys po Komunie Paryskiej zahamowały wszystkie nowe inicjatywy bankowości spółdzielczej. Mimo to ruch spółdzielczy nie został całkowicie wyeliminowany z rynku finansowego¹⁶.

Pod koniec lat osiemdziesiątych XIX wieku we Francji narodziły się małe stowarzyszenia wzajemnego kredytowania (*associations réduites de mutualité de crédit*). Sprzyjała im ustawa z 21 lipca 1884 r. o wolności zrzeszania się przedstawicieli zawodów, która zezwalała na tworzenie lokalnych banków¹⁷. III Republika Francuska próbowała odpowiedzieć na problemy społeczne znane zwłaszcza w rolnictwie. Nazwisko Raiffeisen stało się symbolem modelu wzajemnych kas kredytowych Niemczech; We Francji Ludovic De Besse zainicjował powstanie banków powszechnych (Banque Populaire, pierwszym był bank w Angers w 1878 roku), swą ofertę kierując głównie do rzemieślników i przedstawicieli handlu¹⁸.

Na początku XX wieku we Francji istniało tylko około dwudziestu miejskich instytucji kredytowych, takich jak Bank Spółdzielczy Stowarzyszeń Pracowników Produkcji we Francji (*les Associations coopératives de production en France*¹⁹). Musiały one stawić czoła ostrej konkurencji ze strony dużych banków (*Société Générale*, *CIC* lub *Crédit Lyonnais*). Brak odpowiedniej regulacji bankowości spółdzielczej poważnie ograniczył bankom spółdzielczym możliwość korzystania z kredytodawców zewnętrznych. Ponadto, samo państwo francuskie było także inicjatorem tworzenia rolniczych kas kredytowych od początku ruchu spółdzielczego. Zatem od funduszy wiejskich i rolniczych po banki spółdzielcze rozpoczęła się droga rozwoju lokalnych banków spółdzielczych we Francji. W celu zwalczania krytycznej sytuacji ekonomicznej rolników także niemieckie inicjatywy spółdzielcze skłoniły Napoleona III do naprawienia niedociągnięć funkcjonującej wcześniej kasy hipotecznej (*crédit foncier*), mającej w tamtym czasie przede wszystkim na celu udzielanie kredytów właścicielom nieruchomości. Wówczas państwo

16 Thiveaud, *Les évolutions du système bancaire français de l'entre-deux-guerres à nos jours*, 32-35.

17 Loi du 21 mars 1884, relative à la création des syndicats professionnels, J.O. 22.03. 1884. <https://mjp.univ-perp.fr/france/1884syndicats.htm>. [dostęp: 10.02.2023].

18 Sebastien Le Foll, *Banque de réseau coopérative et relations de proximité: le cas du Crédit Mutuel de Bretagne* (Brest: Université de Bretagne occidentale, 2017), 24 i n.

19 Charles Gide, „Les Associations coopératives de production en France” *Revue d'économie politique*, nr 1 (1900): 1-31.

francuskie stworzyło również kasę kredytów rolniczych (*société de crédit agricole*). Ich działania były skierowane do rolników i umożliwiały zaciąganie kredytów w celu rozwijania działalności rolniczej. Z tego doświadczenia narodziły się dwa typy lokalnych i rolniczych kas kredytowych. Jeden wzorowany klasycznie na modelu Raiffeisena, drugi stworzony przez Julesa Méline'a²⁰, również wzorowany na modelu Raiffeisena, z tym, że cechą jego różnicującą było to, iż członkowie kasy byli obowiązkowo zrzeszeni w związkach zawodowych. Należy jednak podkreślić, że rozwój państwowych kas kredytowych rolniczych we Francji był powolny. Działanie państwowych funduszy podlegało dużym ograniczeniom administracyjnym. Znalazły się one również w poważnych trudnościach ekonomicznych, państwo francuskie było zobowiązane do interwencji i finansowania funduszy, nie kwestionując jednak ich niezależności.

Niezależnie od wyżej wspomnianych ruchów spółdzielczych, w 1885 r. spontanicznie powstały rolnicze fundusze kredytowe, z których pierwszym był rolniczy bank kredytowy (*banque de crédit agricole*), powstały na fundamencie katolickiego związku rolniczego²¹. W tym samym okresie z inicjatywy Ludwika Duranda narodziły się spółdzielcze kasy wiejskie i robotnicze. Te fundusze, zwane funduszami Duranda²², w przeciwieństwie do funduszy państwowych, nie miały związków zawodowych wśród członków i były poza kontrolą państwa. Rozwój kas Duranda w całym kraju doprowadził do utworzenia w 1893r. Francuskiego Związku Funduszy Wiejskich i Robotniczych (Union des Caisses Rurales et Ouvriers Françaises)²³.

Ustawą z 5 sierpnia 1920 r. państwo francuskie zagwarantowało niezależność rolniczych kas kredytowych. Utworzono Krajowy Fundusz Rolniczy (l'Office national du Crédit agricole)²⁴, odpowiedzialny za zarządzanie funduszami w całym kraju, oddając go pod nadzór Ministra Rolnictwa.

-
- 20 W 1894 roku ustawa zainicjowana przez Ministra Rolnictwa Julesa Méline'a, zezwoliła na tworzenie banków lokalnych i nadała im status spółdzielni. Ich pole działania ograniczało się do rolnictwa i można było pożyczać środki tylko swoim członkom.
- 21 Florent Quellier, George Provost, *Du ciel à la terre* (Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2008), 335-346.
- 22 André Gueslin, „Louis Durand, fondateur du crédit mutuel. Entre libéralisme social et catholicisme intégral”, [w:] *Cent ans de catholicisme social à Lyon et en Rhône-Alpes*, red. Jean-Dominique Durand, Bernard Comte (Paryż : Éditions ouvrières, 1992), 407-434.
- 23 Zob. szerzej Louis Durand, *La caisse rurale, la caisse ouvrière : principes, méthodes et résultats*, wyd. 2 (Paryż: Hachette BNF 2016).
- 24 Loi du 5 août 1920 relative au crédit mutuel et la coopération agricole, JORF, 7.08. 1920.

Caisse Nationale du Crédit Agricole przekształcono w bank uniwersalny; zachował on swoją nazwę, z czasem skróconą do Crédit Agricole. Kasy rolne, które odmawiały państwowego nadzoru, a chciały zachować zasadę wzajemności w sposobie funkcjonowania, utworzyły własny związek. Z tego związku wyłonił się Crédit Mutuel. Historyczna ewolucja banków spółdzielczych we Francji od ich początków w połowie XIX wieku do 1920 roku odbywała się bez specjalnych ram legislacyjnych. Jednak silny rozwój rolniczych i wzajemnych funduszy kredytowych, ale także innych form spółdzielczości, zmusił ustawodawcę do interwencji w celu ustanowienia specyficznych przepisów dla tych nowych form bankowości.

3. Podstawy prawne bankowości spółdzielczej

Francuska ustawa z 2 grudnia 1945 r.²⁵ podzieliła banki, odróżniając banki inwestycyjne od banków depozytowych oraz średnio- i długoterminowych banków kredytowych. Celem ustawy było wówczas wspieranie rozwoju gospodarczego po zakończeniu II wojny światowej. Francuskie banki spółdzielcze były wyłączone z nowego ustawodawstwa, zachowując swój specjalny status. Nie były też kontrolowane przez Conseil National du Crédit,²⁶ organ odpowiedzialny za określanie zawodów w bankowości i wskazywanie kierunku polityki kredytowej.

Jednak w latach 1960-1980 ewolucja banków spółdzielczych (w szczególności Crédit Mutuel i Crédit Agricole) doprowadziła je do bezpośredniego konkurowania na rynku bankowym. Prowadzona od 1966 r., w porównaniu z systemem z 1945 r., polityka despecializacji banków, mająca na celu sprzyjanie gospodarce, stanowiła początek zmian w dziedzinie bankowości. Ustawa z 24 stycznia 1984 r. o działalności i kontroli instytucji kredytowych²⁷ przyniosła odwrócenie sytuacji prawnej banków spółdzielczych. Banki spółdzielcze, podobnie jak towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, były postrzegane jako specyficzne instytucje różniące się od tradycyjnych banków. Prawo

---

25 Loi n° 45, 15 z 2.12. 1945 relative à la nationalisation de la Banque de France et des grandes banques et à l'organisation du crédit, nazywana obecnie ustawą Glass-Steagall z 1933r. w francuskim, w rzeczywistości cała historia francuskich banków od XIX wieku została zbudowana wokół dylematu specjalizacji – lub nie – działań bankowych.

26 Le Conseil national du crédit et du titre – obecnie Krajowa Rada ds. Kredytów i Papierów Wartościowych bada warunki funkcjonowania systemu bankowego i finansowego, zwłaszcza w jego relacjach z klientami oraz w zarządzaniu środkami płatniczymi. Art. L614-2 Kodeksu Monetarnego i Finansowego.

27 Loi n° 84-46 du 24 janvier 1984 relative à l'activité et au contrôle des établissements de crédit JORF du 25 janvier 1984.

bankowe z 1984 r. ponownie włączyło banki spółdzielcze do ogólnych ram legislacyjnych instytucji kredytowych.

Celem tej ustawy było „ujednoczenie, odnowienie i złagodzenie przepisów ustawowych i wykonawczych dotyczących zawodu bankowca, promowanie konkurencji w sektorze bankowym”. Banki podlegały tym samym zasadom, a zawód bankowca został ujednoczony. Utworzono wówczas siedem kategorii banków (wobec trzech powstałych na mocy ustawy z 1945 r.), w tym placówki sektora banków opartych na zasadzie wzajemności i spółdzielczych, tworząc cztery duże sieci banków spółdzielczych, a mianowicie Banques Populaires, Crédit Mutuel, Crédit Coopératif i Crédit Agricole. Wszystkie te francuskie banki zastosowały model bankowości uniwersalnej.

Model banku uniwersalnego sprzyjał świadczeniu wszystkich usług bankowych dla wszystkich klientów poprzez dostępność i całkowitą kontrolę dużej sieci na terenie kraju poprzez ujednoczenie usług oferowanych klientom, co umożliwiło łatwiejsze reagowanie na potrzeby klientów. Reforma z 1984 r. pozwoliła bankom spółdzielczym lepiej konkurować z bankami tradycyjnymi, zmuszając banki spółdzielcze do przyjęcia jednego modelu, jednocześnie przesądziła o odejściu od dwóch modeli bankowości spółdzielczej ukształtowanych w przeszłości.

3.1. Przepisy prawne dotyczące spółdzielni

Banki spółdzielcze we Francji podlegały ustawie z dnia 10 września 1947 r. o spółdzielczości²⁸ oraz ustawie z dnia 13 lipca 1992 r. o modernizacji spółdzielni²⁹. Ustawy określały tylko niektóre aspekty prawa spółdzielczego, które stanowiły *lex specialis* w stosunku do ogólnego prawa handlowego. Pierwszy akt prawny w postaci ustawy z 1947 r. określał specyfikę spółdzielni, natomiast ustawa z 1992 r. wprowadziła unowocześnienie dotychczasowych przepisów.

Celem ustawy z 10 września 1947 r. było określenie współpracy między spółdzielcami. Ustawa definiowała spółdzielnię jako mającą za cel „zmniejszanie, z korzyścią dla swoich członków i dzięki wspólnemu ich wysiłkowi kosztów własnych oraz, w stosownych przypadkach, zmniejszenie ceny sprzedaży niektórych produktów i niektórych usług, pełniąc funkcje wykonawców lub pośredników, których wynagrodzenie miałoby wpływ na ten koszt własny, poprawiając zbywalność towarów dostarczanych członkom spółdzielni lub wyprodukowanych przez nie i dostarczonych konsumentom”³⁰.

---

28 Loi n° 47-1775, 10.09. 1947 portant statut de la coopération. JORF n°0214, 11. 09. 1947.

29 Loi n°92-643 du 13 juillet 1992 relative à la modernisation des entreprises coopératives, JORF n°162, 14.07.1992.

30 Art.1. loi de 1947 „Les coopératives sont des sociétés dont les objets essentiels sont:

Innym celem ustawy z 1947 r. było określenie cech charakterystycznych ochrony sektora spółdzielczego przed fałszywymi spółdzielniami, czyli spółkami handlowymi udającymi spółdzielnie, a następnie uchwalenie zestawu minimalnych zasad tworzenia, funkcjonowania i rozwiązania spółdzielni. Oczywiście przed ustawą z 1947 r. spółdzielnie podlegały przepisom o stowarzyszeniach i ogólnemu prawu handlowemu. Jednak silne ograniczenia statusu stowarzyszeń skłoniły niektóre podmioty, w szczególności Crédit Mutuel, do zakładania spółek o zmiennym kapitale, na podstawie ustawy z 24 lipca 1867 r.³¹. Można przypomnieć, że ustawa z 1947 r. zezwalała spółdzielniom na funkcjonowanie w formie stowarzyszeń. Spółki spółdzielcze nie są spółkami specjalnymi różniącymi się od innych spółek. Ustawa z 1947 r. nic nie określiła w tym zakresie, tym samym spółdzielnia mogła przyjąć dowolną formę (spółka prawa cywilnego lub handlowego). Ustawa z 1947 r. określała zasadniczo trzy punkty regulacji dotyczące spółdzielni – status członków spółdzielni, prawa zarządzających spółdzielnią i podział zysków. Jeśli chodzi o jakość członków, w zasadzie musieli być oni członkami spółdzielni i współpracownikami. Dlatego też klienci banku spółdzielczego powinni być z bankiem kojarzeni, co stanowiło jedną z podstawowych zasad historycznych modeli bankowości spółdzielczej – Raiffeisena i Schulzego. W związku z tym klienci banku spółdzielczego są członkami i współpracownikami swojego banku, aby móc skorzystać z kredytu. Odzwierciedleniem jakości członków są także uprawnienia zarządu, a każdy członek ma taką samą liczbę głosów i prawo uczestniczenia w walnych zgromadzeniach. Wreszcie, jeśli chodzi o podział zysków, był on *prima facie* zabroniony, podobnie jak wynagrodzenie kadry kierowniczej. Prawo przewidywało funkcjonowanie banków spółdzielczych w poszanowaniu historycznych modeli zasad współpracy.

1° De réduire, au bénéfice de leurs membres et par l'effort commun de ceux-ci, le prix de revient et, le cas échéant, le prix de vente de certains produits ou de certains services, en assumant les fonctions des entrepreneurs ou intermédiaires dont la rémunération grèverait ce prix de revient; 2° D'améliorer la qualité marchande des produits fournis à leurs membres ou de ceux produits par ces derniers et livrés aux consommateurs. 3° Et plus généralement de contribuer à la satisfaction des besoins et à la promotion des activités économiques et sociales de leurs membres ainsi qu'à leur formation. Les coopératives exercent leur action dans toutes les branches de l'activité humaine”.

31 Loi du 24 juillet 1867 sur les sociétés, Recueil Duvergier, 241. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000515628>. [dostęp: 10.02.2023].

3.2. Modernizacja spółdzielczości ustawą z 1992 roku³²

W ramach unowocześnienia systemu bankowego ustawą z dnia 13 lipca 1992 r. zmieniono niektóre przepisy ustawy z dnia 10 września 1947 r. Modernizacja dotyczyła w szczególności możliwości otwarcia się spółdzielni na inwestorów zewnętrznych, tzw. niewspółpracujących. Nie określono jednak, jaki udział w kapitale mogą posiadać członkowie niewspółpracujący. W odniesieniu do banków spółdzielczych ustawa przewidywała zakaz lub wręcz możliwość wyboru przepisów ustawy z dnia 13 lipca 1992 r. w zakresie przedmiotu działalności banków spółdzielczych, warunków przyjmowania osób niewspółpracujących, warunków zwrotu z kapitału i rezygnacji ze statusu spółdzielców. Ustawa z 1992 r. stanowiła, że celem spółdzielni jest „przyczynianie się do zaspokojenia potrzeb i wspieranie działalności gospodarczej i społecznej ich członków, a także ich szkolenie”³³. Jest to zarazem uproszczona definicja celu z ustawy z 1947 r. Co do przyjmowania osób niewyrażających woli współpracy ze spółdzielnią, ustawa przewidywała, że taki status jest dopuszczalny wyjątkowo w przypadkach przewidzianych w statucie.

W drodze wyjątku od zasady „jeden człowiek równa się jeden głos” otwarcie kapitału dla członków niewspółpracujących umożliwiło wykonywanie prawa głosu zgodnie z posiadanym kapitałem w ramach limitów (maksymalnie 35% głosów i 49% głosów, jeżeli osoba niewspółpracująca jest inną spółdzielnią). W ramach tych limitów prawa głosu rozdzielane były proporcjonalnie do posiadanych udziałów. W zakresie udziału w kapitale banki spółdzielcze mogły wydawać spółdzielcze świadectwa zrzeczeniowe. Miało to na celu uatrakcyjnienie lokowania oszczędności w spółdzielniach. Art. 9 ustawy z 1992 r. stanowił, że „(...) w spółdzielczych lub wzajemnych instytucjach kredytowych utworzonych w formie spółek o zmiennym kapitale kapitał zakładowy nie może być obniżony poprzez zwrot składek odchodzących członków poniżej trzech czwartych najwyższego kapitału osiągniętego od czasu

32 Loi n°92-643 du 13 juillet 1992 relative à la modernisation des entreprises coopératives.

33 Art.1 ustawy 92-643, „Les coopératives sont des sociétés dont les objets essentiels sont :

1° De réduire, au bénéfice de leurs membres et par l'effort commun de ceux-ci, le prix de revient et, le cas échéant, le prix de vente de certains produits ou de certains services, en assumant les fonctions des entrepreneurs ou intermédiaires dont la rémunération grèverait ce prix de revient ; 2° D'améliorer la qualité marchande des produits fournis à leurs membres ou de ceux produits par ces derniers et livrés aux consommateurs. 3° Et plus généralement de contribuer à la satisfaction des besoins et à la promotion des activités économiques et sociales de leurs membres ainsi qu'à leur formation”.

powstania spółki bez uprzedniej zgody organu centralnego, z którym powiązana jest instytucja kredytowa³⁴.

4. Zmiany we współczesnym banku spółdzielczym

Model spółdzielczy, modny w drugiej połowie XIX wieku, nie był w stanie dostosować się do różnych zmian gospodarczych, stopniowego i trwałego wzrostu gospodarczego. Okres ten sprzyjał nowym formom oszczędzania, a obowiązujące wówczas stare modele szybko pokazały swoje ograniczenia. Inna analiza sugerowałaby, że model spółdzielczy, chociaż nie jest całkowicie niezgodny z modelem nowoczesnej bankowości, nie może oferować takich samych korzyści wzrostu i ekspansji jak ten drugi, występujący w znacznej większości w gospodarce światowej. Gospodarka pozostawiła bankom spółdzielczym konieczność porzucenia starego modelu na rzecz bardziej nowoczesnego, ale równie stabilnego³⁵.

Duże regionalne oddziały banków spółdzielczych obecnie we Francji mają zasadnicze różnice zarówno w oferowanych klientom usługach, jak i w stosowanych stawkach, co sprawia, że skomplikowane stało się uzasadnienie wyboru jedynego sposobu zarządzania bankowością spółdzielczą. Charakterystyczna dla banków spółdzielczych struktura odwróconej piramidy ma obecnie tendencję do zanikania³⁶. Ten model, w którym instytucje na poziomie lokalnym zarządzają strukturami regionalnymi poprzez dyktowanie polityki, jaką należy przyjąć, a tym samym wpływają na sieci banków

---

34 Art. 9. „Chaque associé dispose d'une voix à l'assemblée générale, à moins que les lois particulières à la catégorie de coopératives intéressées n'en disposent autrement. Les statuts des unions de coopératives peuvent attribuer à chacune des coopératives adhérentes un nombre de voix déterminé en fonction soit de l'effectif de ses membres, soit de l'importance des affaires traitées avec l'union et qui leur soit au plus proportionnel. Les statuts des unions d'économie sociale visées à l'article 5 peuvent attribuer à chacun des associés un nombre de voix au plus proportionnel à l'effectif de leurs membres ou à l'importance des affaires qu'elles traitent avec l'union. Néanmoins, des associés ont la faculté de se grouper afin de donner pouvoir à un mandataire pour les représenter”.

35 Por. Eugeniusz Gostomski, *Europejskie banki spółdzielcze jako czynnik stabilizacji systemów bankowych w dobie globalnego kryzysu finansowego* (Gdańsk: Prace Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku, Uniwersytet Gdański-Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku, 2011).

36 W zasadzie odwróconej piramidy w zarządzaniu chodzi o podkreślenie wiedzy i *know-how* pracowników czy także lokalnych podmiotów w strukturze grupy w celu poprawy efektywności, produktywności i elastyczności struktury spółdzielni. Określenie celów jest w tej strukturze obowiązkiem kierownictwa na wyższym szczeblu.

spółdzielczych, jest w mniejszości. Przejawem tego zaniku jest powstawanie spółek akcyjnych zarządzających całą siecią banków spółdzielczych w skali kraju.

Crédit Agricole oraz banki i kasy oszczędnościowe przekształciły swoją formę prawną w spółki akcyjne, aby móc konkurować z bankami na poziomie krajowym, ale także na arenie międzynarodowej. Zmiany na rynku banków spółdzielczych są naznaczone transakcjami fuzji-przejęć³⁷. Dla przykładu Crédit Industriel et Commercial (CIC) czy Crédit Lyonnais stały się częścią Crédit Mutuel i Crédit Agricole, mimo że nie były bankami spółdzielczymi.

Stosowanie formy spółki akcyjnej stawia również pod znakiem zapytania członkostwo w działalności banków spółdzielczych. System „jeden człowiek równa się jeden głos” jest zmieniany przez podejście kapitałowe do głosowania, co wpływa również na zarządzanie bankami. Standaryzacja usług bankowych, a także dywersyfikacja oferowanych usług, która pojawiła się po reformie z 1984 r.³⁸, została zaakcentowana przez transformację form prawych na rzecz rozwiązań kapitałowych.

Spółdzielcze banki lokalne stały się stopniowo emanacją decyzji podejmowanych przez akcjonariuszy rządzących na poziomie krajowym. Bezpośrednią konsekwencją tej zmiany były fuzje lub likwidacje lokalnych banków w imię rentowności albo restrukturyzacji. W obliczu konkurencji ze strony innych banków, ale także poprzez chęć rozwoju i dywersyfikacji swojej działalności i finansowania, banki spółdzielcze wymusiły na ustawodawcy zmianę swoich zasad w celu utrzymania rentowności i rozwoju³⁹.

Ewolucja sektora bankowego w latach dziewięćdziesiątych (kontynuowana w następnej dekadzie) zmusiła banki spółdzielcze do przyjęcia formy zarządzania bliższej innym bankom, co doprowadziło do hybrydyzacji modelu spółdzielczego, który charakteryzuje się przyjęciem nowych modeli ekonomicznych odchodzących od modelu spółdzielczego.

Biorąc pod uwagę schemat odwróconej piramidy, można zidentyfikować istotną cechę banku spółdzielczego. Jest to z zasady bank należący do jego klientów i członków. Członkostwo i prawa głosu są zatem bardzo rozdrobnione, bank nie musi martwić się czynnikami giełdowymi, takimi jak obawa przed spadkiem kursu akcji. Model ten wygenerował znaczny wzrost gospodarczy w bankach spółdzielczych we Francji, a silnemu wzrostowi

37 Por. *Funkcjonowanie spółdzielczych grup bankowych w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej*, red. Andrzej Gospodarowicz (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2008).

38 Loi n° 47-1775, 10.09. 1947 portant statut de la coopération.

39 Gilles Claire, Sophie Nivoix, „La démocratie sociétariale « vue d'en bas »” *Revue française de gestion*, nr 220 (2012): 18.

towarzyszyła zmiana w strukturach banków spółdzielczych, poprzez mieszanie zasad funkcjonowania spółek akcyjnych z zasadami spółdzielczymi⁴⁰.

Ta hybrydyzacja modelu spółdzielczego wynikała z ekonomicznej ewolucji rynku światowego na skutek globalizacji. Deregulacja zapoczątkowana w 1984 roku zachęcała, aby banki starały się oferować coraz bardziej wyspecjalizowane i innowacyjne usługi, umożliwiając dywersyfikację swojej klienteli poprzez pozostawianie na uboczu historycznie posiadanej klienteli osób fizycznych. Gospodarka konkurencyjna zmusiła każdego gracza rynkowego do śledzenia ewolucji na rynku, aby nie zostać z niego wykluczonym przez konkurencję. Ten obowiązek konkurencyjności skłonił francuskie banki, w tym banki spółdzielcze, do przystosowania się do nowych warunków rynku poprzez modyfikację ich struktury prawnej. Biorąc pod uwagę ten postulat, korzystanie z odwróconej piramidy stało się utrudnione lub wręcz niemożliwe dla lokalnych oddziałów banków spółdzielczych. Propozycje coraz bardziej innowacyjnych usług bankowych, które mogą być trudne do kontrowania przez lokalne banki, w naturalny sposób znalazły się pod zarządem centrali, której rolą jest między innymi kontrola nowych produktów oferowanych na poziomie lokalnym.

Bankowość spółdzielcza we Francji przeżywała nie tylko pasmo sukcesów, gdy w latach dziewięćdziesiątych zaczęła konkurować z innymi bankami pod kątem opłacalności, efektywności, wysokości obrotów. Na początku 2000 roku okazało się, że członkostwo w bankach spółdzielczych zmniejszyło się, niektóre banki spółdzielcze miały wskaźniki członkostwa około 50%, co oznaczało, że co drugi klient banku nie był już spółdzielcą.

Banki spółdzielcze mają jednak rację bytu nie tylko poprzez wsparcie swoich członków, współpracę czy demokratyczne głosowanie. Źródłem renesansu banków spółdzielczych były trendy w polityce gospodarczej. Pojęcie społecznej odpowiedzialności biznesu (*socialement responsable*)⁴¹, którego korzenie sięgają pierwszej połowy XX wieku okazało się korzystnym trendem dla bankowości⁴². Metody oceny z tego punktu widzenia skłaniały banki spółdzielcze do ponownego zbadania swoich praktyk. W metodach

40 Ibidem.

41 Thierry Verdier, „Intégration commerciale »socialement responsable«: une approche en termes d'économie politique” *Revue d'économie du développement*, t. XIII (2005): 55-121. Pod koniec 2002 r. większość francuskich funduszy inwestycyjnych, spółek zależnych od banków lub towarzystw ubezpieczeniowych, banków prywatnych, spółdzielczych lub opartych na zasadzie wzajemności utworzyła co najmniej jeden publiczny fundusz społecznie odpowiedzialny (*socialement responsable*).

42 Conseil de l'Europe, Assemblée parlementaire „Fonctions sociales des coopératives, des mutuelles et des associations, fondements de l'économie sociale européenne”, Doc. 8366, 8. 04. 1999.

zarządzania i organizacji zarządzania zaczęto dostrzegać okazję do ponownego znalezienia *inunctim* z wartościami spółdzielczymi⁴³. Społeczna odpowiedzialność banków stała się wskaźnikiem pozytywnego oddziaływania na szeroko rozumiane otoczenie, a w szczególności na swoich członków-klientów. Łączy się wymiar spółdzielczy i wzajemne wartości, które banki spółdzielcze znowu zaczęły potwierdzać, a społeczna odpowiedzialność została wpisana w spółdzielczy system wartości. W konsekwencji rozpoczęło się komunikowanie ze społeczeństwem lokalnym o tym, że banki spółdzielcze wzbogacają lokalną społeczność, że bank rozwija gospodarcze otoczenie, a pieniądze zarobione przez oszczędzających nie są wykorzystywane do spekulacji finansowych. Entuzjazm wobec społecznej odpowiedzialności banków pojawił się również w Europie, a Europejskie Stowarzyszenie Banków Spółdzielczych (EACB – European Association of Co-operative Banks) powołało grupę zadaniową ds. działalności społecznie odpowiedzialnej w bankowości⁴⁴.

W ciągu niespełna dziesięciu lat banki spółdzielcze przyjęły koncepcję, która wzmacnia ich praktyki i czyni z nich znak rozpoznawczy. Bycie spółdzielnią stało się w reklamie gwarancją odpowiedzialnej obsługi, jak najbliższej człowieka. Bliskość wobec klienta ponownie zaczęła mieć znaczenie w zglobalizowanym świecie. Trzy czwarte centrali francuskich banków spółdzielczych znajduje się poza regionem paryskim, a więc bliżej spółdzielców, co oznacza, że tzw. „postawa kooperacyjna” zyskała na popularności. Niemniej jednak powstają nieprzewidziane okoliczności związane z zarządzaniem i kontrolą, zwłaszcza w obliczu podwójnego krachu z lat 2000, potem kryzysu finansowego 2008⁴⁵ i kryzysu pandemii i inflacji w ostatnim czasie⁴⁶.

-
- 43 Emmanuelle Gurtner, Mireille Jaeger, Jean-Noël Ory, „Les innovations organisationnelles dans les groupes coopératifs bancaires: Soumission ou résistance à la norme de la valeur actionnariale?” *Revue française de gestion*, 190 (2008): 15-30.
- 44 Social Business Initiative. Do dzisiaj jest kilkanaście zespołów które zajmują się tzw. zielonymi i zrównoważonymi finansami bankowości spółdzielczej, przeciwdziałaniu praniu brudnych pieniędzy i finansowaniu terroryzmu, polityką konsumencką, cyfrowymi finansami i ochroną danych, zrównoważonymi finansami i audytem, systemami płatniczymi etc. CSR & Co-operative Affairs, *Position papers – EACB*. [dostęp: 15.02.2023].
- 45 Nizar Baklouti, Frédéric Gautier, Eric Lamarque, „Performance, gouvernance et détresse financière Une comparaison banques coopératives-banques SA en Europe entre 2005-2011” *Revue française de gestion*, nr 276 (2018): 164 i n.
- 46 Observatoire national d’ESS France, *Les entreprises coopératives à l’heure de la crise* (2022), 1-12. https://www.entreprises.coop/system/files/inline-files/CoopFR-NoteCrise_1.pdf. [dostęp: 10.02.2023].

Z pierwszych kryzysów wyłoniły się obowiązki przejrzystości rynku, kontrola menedżerów, powołanie komitetów audytu, wzmocnione procedury kontroli wewnętrznej. Druga fala kryzysu naruszyła reputację systemu bankowego⁴⁷. Banki spółdzielcze radzą sobie jednak dobrze, wzmocniły swoje udziały w rynku oraz liczbę klientów⁴⁸. Trzeci rozdział dla banków spółdzielczych pisze obecnie pandemia, kryzys gospodarczy i inflacja.

Z kryzysów zrodziła się świadomość potrzeby wyróżnienia się, powrotu do fundamentalnej podstawy banków spółdzielczych, czyli do członkostwa. Uważane za utrudnienie w latach finansjalizacji, „członkostwo” powróciło, chociaż jego rola dalej dzieli specjalistów i wywołuje debaty. Niektórzy widzą w tej nowej postawie podejście marketingowe i handlowe, mające na celu odróżnienie się od konkurencji, a nawet odzyskanie przejrzystości działalności w niektórych przypadkach. Same banki spółdzielcze odkrywają na nowo pozyskany wymiar, który pozwala im odbudować zaufanie nadzarpnięte przez kryzysy, inwestycje spekulacyjne, postawy dalekie od trosk członków. Rekonkwista może polegać jedynie na przywróceniu więzi z członkami spółdzielni, która była podstawą prawowitości banków spółdzielczych i spółdzielni jako całości, jak najbliższej członków i ich potrzeb, ich oczekiwań i ich głosu. Banki spółdzielcze na nowo odnajdują część swojej tożsamości. Bank należący do swoich klientów oferuje możliwość bycia aktywnym klientem. Nawet jeśli standardy i profesjonalizacja zawodów wymagają większego zaangażowania i profesjonalnych pracowników, organizacje te pozostawiają jednostkom możliwość ponownego inwestowania w projekty zbiorowe. Zaskakujące jest ponadto to, że banki spółdzielcze nie są nadal kojarzone z tym, co powszechnie określa się mianem „rewolucji kooperacyjnej”, poprzez „crowdfunding” i bezpośrednie odwołanie się do opinii publicznej. Okazuje się, że ta forma działania, pomimo różnic, w dużej mierze odpowiada tożsamości spółdzielczej, chociaż jej nie zastępuje.⁴⁹

---

47 Gilles Bazot, Sophie Jeffers, Ouafa Ouyahia, „Les banques coopératives sont-elles plus résistantes? Étude comparative des banques coopératives et non coopératives de 2005 à 2014” *Revue d'économie financière, Association d'économie financière*, t. II (2019): 157-175; Alexander Reimers, „Bale III et les banques coopératives: défis et pistes de solutions” *Assurances et gestion des risques*, t. 80(2) (2012): 345-379.

48 Jean-Luis Bancel, Olivier Boned, „Après la faillite de Co-op Bank, quelles perspectives pour la gouvernance des coopératives bancaires?” *Revue internationale de l'économie sociale*, nr 333 (2014): 108-113.

49 Jean-Noël Ory, „Les groupes bancaires coopératifs français, dix ans après la crise financière: quelles leçons? Pour quel constat?” *Revue d'économie financière*, nr 2 (2019): 93-116.

Kondycję spółdzielczości finansowej we Francji potwierdzają dane ze źródeł zarówno krajowych, jak i międzynarodowych⁵⁰. W 2020 r. banki spółdzielcze miały przeszło 27,5 mln. członków, a zatrudniają 1,259 mln. osób⁵¹. Łączne obroty bankowości spółdzielczej wynoszą 317 miliardów euro rocznie. Co istotne, w ciągu ostatnich dziesięciu lat widać wzrost wskaźników. Liczba członków wzrosła od 2014 roku do 2020 r. o 6%, obecnie jeden na trzech Francuzów jest członkiem banku spółdzielczego.

W dniu 1 stycznia 2021 r. we Francji zarejestrowanych było 78 banków spółdzielczych, podobnie jak w 2020 r., w porównaniu z 80 w 2019 r., 82 w 2018 r., 90 w 2016 r., 91 w 2015 r., 92 w 2013 r., 94 w 2012 i 96 w 2011. Spadek ilości jest powolny i jest efektem raczej połączeń banków. Bardzo wysoki jest też udział spółdzielczości w bankowości detalicznej (70%). Trzeba podkreślić, że na sektor spółdzielczości finansowej składają się banki należące do grupy Crédit Agricole, Crédit Mutuel i BPCE. Te trzy grupy banków spółdzielczych znajdują się wśród sześciu największych banków francuskich⁵² (wcześniej wspomniane Crédit Agricole⁵³, BPCE⁵⁴ i Crédit Mutuel⁵⁵). W 2020 r. trzy powyższe spółdzielcze grupy bankowe wygenerowały łączny dochód netto z działalności bankowej w wysokości 74 mld. euro. Banki

-
- 50 Standard & Poor's Financial Services LLC Ratings *On 12 French Banks Affirmed Under Revised Criteria For Financial Institutions*, 02. 2022. <https://www.mobilize-fs.com/sites/default/files/media/pdf/Ratings%20On%2012%20French%20Banks%20Affirmed%20Under%20Revised%20Criteria%20For%20Financial%20Institutions%20-%202022.02.02.PDF>. [dostęp: 10.02.2023].
- 51 Krajowa Rada Spółdzielcza, *Spółdzielczość francuska w pigułce*. <https://www.krs.org.pl/dzialalnosc-miedzynarodowa/spoldzielczosc-w-unii-europejskiej/1217-spoldzielczosc-francuska-w-pigulce>.
- 52 ACPR. https://acpr.banque-france.fr/sites/default/files/medias/documents/rapport_annuel_acpr_2021.pdf 2021.
- 53 <http://www.credit-agricole.com/groupe-credit-agricole/index.html>. [dostęp: 10.02.2023].
- 54 W skład wchodzi -Banque Populaire, Caisse d'Épargne, Banque Palatine, Oney. Groupe BPCE jest drugim co do wielkości graczem bankowym we Francji. Zatrudnia 100 000 pracowników, obsługuje 36 milionów klientów na całym świecie, osoby prywatne, profesjonalistów, przedsiębiorców, inwestorów i władze lokalne. Banques Populaires i Caisse d'Épargne połączyły się w 2009 r. Utrzymały dobre wyniki finansowe, awansując do czołówki banków francuskich (w szczególności pod względem kapitału własnego). <http://www.bpce.fr>.
- 55 <https://www.creditmutuel.fr/groupe/fr/banques/Groupe2/index.html>. [dostęp: 07.02.2023].

spółdzielcze odpowiadają za 28,8% obrotów największych 100 banków francuskich.

Ważną cechą spółdzielczości bankowej jest jej lokalny charakter, ponieważ powstały one w celu gromadzenia oszczędności lokalnych i udzielania kredytów także w zakresie społeczności lokalnych. Bliskość w stosunku do klienta była i jest podkreślana jako jedna z zalet spółdzielczości. W 2020 roku Crédit Agricole miał 11 500 oddziałów we Francji, 8200 oddziałów miał BPCE, 5600 oddziałów – Crédit Mutuel.

Crédit Mutuel to obecnie potężna grupa banków, z których najważniejszą jest Banque de l'Est, będący właścicielem ogólnokrajowego dziennika i kilku regionalnych gazet codziennych, choć stopniowo nowa metoda zarządzania przekształcała je w wykonawców decyzji podejmowanych na wyższych szczeblach⁵⁶.

Z kolei dywersyfikacja działalności Crédit Agricole, szczególnie w dziedzinie ubezpieczeń i kredytów konsumpcyjnych, a także jego obecność daleko poza rolnictwem i światem wiejskim sprawiły, że historycznie „zielony bank” stał się bankiem „uniwersalnym”. Organizacja typu federacyjnego (fundusze lokalne, fundusze regionalne) miała być uzupełniona, a nawet wyparta, przez notowaną na giełdzie spółki Crédit Agricole S.A., w której stowarzyszenie pozostawało co prawda większościami udziałowcem, ale w którym szeregowi spółdzielca utracił wpływy. Crédit Agricole S.A. znacznie usamodzielniał się i rozwinął międzynarodową obecność, wykraczającą poza jakąkolwiek działalność rolniczą.

Banki spółdzielcze są powszechnie uznane, a ich członkami i udziałowcami stały się miliony Francuzów. W 2020 roku siedem milionów spółdzielców liczył BPCE, ponad sześć milionów Crédit Agricole, ponad dwa miliony w Credit Mutuel⁵⁷.

5. Zakończenie

Prawie wszystkie kraje europejskie miały w przeszłości podwójny system bankowy obejmujący (komercyjne) banki prywatne i banki spółdzielcze. Historycznie, ze względu na swoją charakterystykę, banki spółdzielcze odgrywały istotną rolę w systemach finansowych większości krajów europejskich. Jednak fala reform sektora finansowego w ostatnich dekadach zmieniła ich rolę i cechy instytucjonalne. Banki spółdzielcze stanęły przed wyzwaniem systemowym, konkurencji pozabankowej, technologicznej i regulacyjnej. Jednak główna krytyka dotyczyła modelu banków spółdzielczych jako

---

56 S&P, *Ratings On 12 French Banks Affirmed Under Revised Criteria For Financial Institutions* S&P Global Rating, luty 2022. <http://www.spglobal.com/ratingsdirect>. [dostęp: 15.02.2023].

57 <https://www.fnbp.fr/actualite/85-millions-de-societaires-banques-cooperatives-europeennes/>. [dostęp: 10.02.2023].

przestarzałego i nieefektywnego. W niektórych krajach europejskich model biznesowy banków spółdzielczych zmienił się tak bardzo, że nie ma prawie żadnej znaczącej różnicy między nimi a innymi bankami.

Cechy charakterystyczne systemu bankowego we Francji wskazują na pewne rozwiązania, które określa kilka cech. Francuska doktryna podkreśla w polityce bankowości spółdzielczej wartości ekonomii społecznej, etyki, odpowiedzialności, uczestnictwa stron, solidarności, bliskości wobec klienta. W bankowości spółdzielczej nacisk jest położony na współdziałanie, wzajemną pomoc i solidarność (*collaboration, entraide, solidarité*).

Czy jest to dla tych banków wyraz trwającej transformacji w międzynarodowym kontekście strukturalnych przekształceń systemów finansowych i reform systemów regulacji bankowości, czy może zmiana oznacza powrót do źródeł bankowości spółdzielczej? Czy bankowość tego rodzaju jest bardziej defensywna i taktyczna w stosunku do opinii publicznej i nadzoru bankowego, a może ich argumentacja jest raczej w stylu *fair-washing* (przez analogię do *green-washingu*)? Tak czy inaczej, zadania i zasady, na których opiera się bankowość spółdzielcza, stanowią wyzwanie i pytanie o istnienie specyficznego nowoczesnego modelu bankowości spółdzielczej. Chodzi o zidentyfikowanie podstawowych zasad, wspólnych dla rodzajów bankowości spółdzielczej, ale także różniących się od bankowości tzw. komercyjnej.

Bibliografia

- Abhervé Michel, „Les banques coopératives, des banques comme les autres?” *Revue Projet*, nr 2 (2015): 73-79. doi: 10.3917/pro.345.0073.
- Bancel Jean-Luis, Olivier Boned, „Après la faillite de Co-op Bank, quelles perspectives pour la gouvernance des coopératives bancaires?” *Revue internationale de l'économie sociale*, nr 333 (2014). <https://doi.org/10.7202/1026047ar>.
- Baklouti Nizar, Frédéric Gautier, Eric Lamarque, „Performance, gouvernance et détresse financière Une comparaison banques coopératives-banques SA en Europe entre 2005-2011” *Revue française de gestion*, nr 276 (2018). doi: 10.3166/rfg.2018.00276.
- Bazot Gilles, Sophie Jeffers, Ouafa Ouyahia, „Les banques coopératives sont-elles plus résistantes? Étude comparative des banques coopératives et non coopératives de 2005 à 2014” *Revue d'économie financière, Association d'économie financière*, t. II (2019). doi: 10.3917/ecofi.134.0157.
- Claire Gilles, Nivoix Sophie, „La démocratie sociétariale vue d'en bas” *Revue française de gestion*, nr 220 (2012).
- Durand Luis, *La caisse rurale, la caisse ouvrière: principes, méthodes et résultats*. Paris: Hachette BNF, 2016.

- Gajowiak Dominik Krzysztof, „Spółdzielczość bankowa w Polsce na tle wybranych spółdzielczych grup i systemów bankowych Unii Europejskiej” *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*, nr 8 (2009): 52-63.
- Gide Charles, „Les Associations coopératives de production en France” *Revue d'économie politique*, nr 1 (1900).
- Funkcjonowanie spółdzielczych grup bankowych w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej*, red. Andrzej Gospodarowicz. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2008.
- Gostomski Eugeniusz, *Europejskie banki spółdzielcze jako czynnik stabilizacji systemów bankowych w dobie globalnego kryzysu finansowego*. Gdańsk: Prace Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku, Uniwersytet Gdański-Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku, 2011.
- Gniewek Józefa, *Misja i zasady spółdzielcze jako istotne czynniki rozwoju spółdzielczego sektora bankowego w Polsce*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin. Sectio H, Oeconomia*, t. L (2016): 39-48. <http://oeconomia.annales.umcs.pl>.
- Gostomski Eugeniusz, „Narodziny spółdzielczości kredytowej w Europie i rozwój banków spółdzielczych w Polsce”, [w:] *Współczesna bankowość spółdzielcza*, red. Anna Szelałowska. Warszawa: CeDeWu Platinum, 2012.
- Gueslin André, „Louis Durand, fondateur du crédit mutuel. Entre libéralisme social et catholicisme intégral”, [w:] *Cent ans de catholicisme social à Lyon et en Rhône-Alpes*, red. Jean-Dominique Durand, Bernard Comte (Paryż: Éditions ouvrières, 1992).
- Gurtner Emmanuelle, Jaeger Mireille, Jean-Noël Ory, „Les innovations organisationnelles dans les groupes coopératifs bancaires: Soumission ou résistance à la norme de la valeur actionnariale?” *Revue française de gestion*, 190 (2008). doi: 10.3166/rfg.190.15-30.
- Krajowa Rada Spółdzielcza, *Spółdzielczość francuska w pigułce*. <https://www.krs.org.pl/dzialalnosc-miedzynarodowa/spoldzielczosc-w-unii-europejskiej/1217-spoldzielczosc-francuska-w-pigulce>.
- Le Foll Sebastien, *Banque de réseau coopérative et relations de proximité: le cas du Crédit Mutuel de Bretagne*. Brest: Université de Bretagne occidentale, 2017.
- Lemonnier Mariola, „Wybrane zagadnienia francuskiego prawa spółdzielczego na tle orzecznictwa Sądu Kasacyjnego (Cour de Cassation)” *Prawo i Więź*, nr 4 (2022): 70-87.
- Moulevrier Pascale, *Le mutualisme bancaire*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2002. doi: 10.4000/books.pur.24232.
- Observatoire national d'ESS France, *Les entreprises coopératives à l'heure de la crise*, 2022. https://www.entreprises.coop/system/files/inline-files/Coo-pFR-NoteCrise_1.pdf.

- Ory Jean-Noël, „Les groupes bancaires coopératifs français, dix ans après la crise financière: quelles leçons? Pour quel constat?” *Revue d'économie financière*, nr 2 (2019): 93-116. doi: 10.3917/ecofi.134.0093.
- Reimers Alexander, „Bale III et les banques coopératives: défis et pistes de solutions” *Assurances et gestion des risques*, t. II, (2012):
- Skalniak Franciszek, *Zarys historii polskiej spółdzielczości kredytowej*. Kraków: Akademia Ekonomiczna w Krakowie, 1992.
- Thiveaud Jean-Marie, „Les évolutions du système bancaire français de l'entre-deux-guerres à nos jours: Spécialisation, déspecialisation, concentration, concurrence” *Revue d'économie financière*, nr 39 (1997): 27-74.
- Quellier Florent, Provost George, *Du ciel à la terre*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2008.
- Verdier Thierry „Intégration commerciale »socialement responsable«: une approche en termes d'économie politique” *Revue d'économie du développement*, nr 4 (2005): 55-121. doi: 10.3917/edd.194.55.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license. For guidelines on the permitted uses refer to <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>